

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____” _____ 2018 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ПСИХОЛОГІЯ ДОРΟΣЛІШАННЯ ТА ЗРІЛОСТІ

рівень вищої освіти _____ бакалавр _____
галузь знань _____ 0301 соціально-політичні науки _____
(шифр і назва)
напря́м _____ 6.030102 психологія _____
(шифр і назва)
освітня програма _____ психологія _____
(шифр і назва)
вид дисципліни _____ вільного вибору студента _____
факультет _____ психології _____

2018 / 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету психології

“ ___ ” червня 2018 року, протокол № ____.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Гімасва Ю.А., канд. психол. н., доц.,
доц. каф. загальної психології факультету психології

Програму схвалено на засіданні кафедри загальної психології

Протокол від “20” червня 2018 року № 20.

Завідувач кафедри загальної психології

_____ (Іванова О.Ф.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією факультету психології

Протокол від “25” червня 2018 року № 9.

Голова методичної комісії факультету психології

_____ (Гімасва Ю.А.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Психологія дорослішання та зрілості» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки рівня вищої освіти бакалавр напрямку 6.030102 психологія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни: підготовка фахівців у галузі психології особистості, індивідуальності, психології віку, психології розвитку через тознайомлення студентів з феноменом зрілості та умовами й процесом дорослішання.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- ознайомлення з основним підходами до визначення змісту та аспектів понять зрілість особистості та дорослішання, особливостей їх функціонування,
- розкриття логіки дорослішання й становлення зрілості особистості в онтогенетичному аспекті,
- ознайомлення з чинниками дорослішання особистості,
- розкриття механізмів становлення зрілості особистості, значущості й ролі зрілості в межах життя особистості.

1.3. Кількість кредитів: 4

1.4. Загальна кількість годин: 120.

1.5. Характеристика навчальної дисциплін	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
8-й	8-й
Лекції	
30 год.	8 год.
Практичні заняття	
15 год.	6 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
75 год.	106 год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання:

- знання основних підходів до визначення ключових понять курсу,
- вміння вільно орієнтуватися в навчальній та науковій літературі з психології дорослішання, становлення зрілості особистості та розуміти її зміст,
- знання закономірностей дорослішання й розвитку особистості й індивідуальності в культурно-історичному й онтогенетичному аспектах,
- знання умов формування зрілої особистості,
- розуміння ролі процесу дорослішання у становленні життєвого шляху особистості;
- вміння аналізувати тексти та життєві явища з точки зору різних підходів до розуміння понять зрілості, індивід, особистість, індивідуальність,
- вміння виділяти обставини, що сприяють або перешкоджають становленню зрілості та дорослішанню особистості,
- вміння виділяти аспекти і явища життя особистості, що зумовлені ступенем зрілості,
- вміння утворювати ситуації, що стимулюють потреби та можливості саморозуміння, самоорганізації, саморозвитку особистості, та здійснювати психологічну допомогу щодо саморозвитку особистості.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Поняття зрілості особистості.

Тема 1. Поняття особистості та її зрілості.

Поняття особистості та її розвитку як проблема. Основні підходи до розуміння понять індивіда, особистості й індивідуальності. Емпіричний та теоретичний підходи до поняття особистості. Дво- і трифакторні підходи до проблеми розвитку особистості. Розуміння сил, що рухають розвиток особистості, динамки та періодизації розвитку.

Поняття зрілості особистості у зарубіжній (Фрейд З., Юнг К., Адлер А., Олпорт Г., Маслоу А., Роджерс К.) та вітчизняній (Якобсон П.М., Моргун В.Ф., Штепа О.С.) психології: основні складові та їх зміст.

Тема 2. Розвиток особистості як дорослішання та досягнення зрілості.

Розвиток особистості як єдність процесів соціалізації і індивідуалізації. Особистість як об'єкт суспільного розвитку. Рівні аналізу включення особистості в суспільні відношення: квазіпсихологічний, інтер- і інтрапсихологічний. Особистість як суб'єкт активності й розвитку. Продуктивний і інструментальний плани виявлення особистості як суб'єкта активності. Індивідуальність як сторона розвитку особистості – прояв її творчої природи. Індивідуальність особистості – необхідний аспект образу життя сучасної людини і умова розвитку соціальної системи. Три аспекти особистості за Петровським А.В. Співвідношення понять персоналізації та самоактуалізації, їх зв'язок із дорослішанням та зрілістю особистості.

Тема 3. Системно-соціальні умови розвитку зрілої особистості: вплив типу суспільства на дорослішання та досягнення зрілості.

Соціальні передумови дорослішання та розвитку зрілої особистості.

Характеристика традиційного суспільства. Детермінація минулим. Акцентування і підтримка соціально-типічного в поведінці людини. Невідокремленість людини від групи. Сміхова та карнавальні культури як інституалізація можливості піддівати сумніву існуючі суспільні норми.

Характеристика динамічного суспільства. Відродження: зростання цінності унікальності і самостійності окремої людини. Новий ідеал людини. Розвиток інтроспективної лексики. Можливість означення власних якостей як умова здатності управляти їх проявою.

Зв'язок автономізації індивіда й процесу становлення суб'єктності та зрілості. Усвідомлення людиною особистої відокремленості від інших і діалектика зв'язку свободи і відповідальності. Тоталітаризм, конформізм, де індивідуалізація, їх вплив на формування зрілої особистості. Розуміння змісту та можливість становлення зрілості в умовах різних типів суспільства.

Розділ 2. Інтрасуб'єктивні умови дорослішання та зрілості особистості.

Тема 4. Самосвідомість як інтрасуб'єктивна умова розвитку зрілої особистості.

Становлення зрілості особистості і самосвідомість. Проблеми вивчення самосвідомості. Явище і суть самосвідомості. Функції самосвідомості. Зміст і одиниця самосвідомості. Можливість вибору, смисл «Я» та зрілість особистості. Складники смислу «Я». Форми самоприймання.

Тема 5. Сміслові утворення особистості, смисл життя.

Характеристика смислових утворень особистості (Леонт'єв О.М., Асмолов О.Г., Братусь Б.С., Миронова М.М.). Співвідношення особистісного смислу і смислу «Я». Психологічні аспекти смислу життя. Види смислів за В.Франклом. Розробка проблеми смислу життя у вітчизняній психології (Воробйова Л.І., Снегірьова Т.В., Чудновський В.Е. та ін.).

Тема 6. Проблеми свободи, моралі та совісті та розвиток зрілої особистості.

Проблема свободи волі і свободи вибору: емпірична і теоретична логіки. Вплив вирішення проблеми людини на визначення свободи і розуміння суті зрілої особистості. Механізми контролю і самоконтролю поведінки.

Проблема етичної свідомості: вплив засвоєння норм на дорослішання особистості. Співвідношення моралі і совісті: змістовні характеристики, особливості функціонування, наслідки для особистості у разі домінування однієї з систем цінностей. Розв'язування суперечності між загальнолюдськими, вузькогруповими і егоїстичними мотивами як умова розвитку зрілої особистості.

Тема 7. Центр самосвідомості – «Я».

Проблема «Я». Аналіз складників «Я». Класифікація образів «Я». Проблема злагодженості образів «Я»: реального і ідеального, справжнього «Я» і маски. Позитивні аспекти маски. Соціально-психологічний смисл маски. Питання стійкості маски. Феномен самоповаги. Рефлексивне «Я»: походження, зміст, складники.

Тема 8. Онтогенетичний і культурно-історичний розвиток самосвідомості.

Формування самосвідомості протягом життя індивіду. Фактори розвитку самосвідомості в онтогенезі. Механізми розвитку самосвідомості в онтогенезі. Стадії розвитку самосвідомості від народження людини до зрілості.

Порівняння логіки історичного і онтогенетичного розвитку самосвідомості. Сприйняття часу. Проблема життя, смерті і смислу життя. Розвиток мотивації досягнення. Стили самомотивації. Ускладнення внутрішнього світу індивіда. Потреба у психологічній близькості і феномен самотності.

Тема 9. Особистісне самовизначення, життєвий шлях та життєві стратегії особистості.

Проблема самовизначення та її вирішення в психології (Рубінштейн С.Л., Абульханова-Славська К.О., Петровський А.В., Божович Л.І., Снегирьова Т.В., Тарасов Г.С.). Психологічний зміст та складові особистісного самовизначення за М.Р.Гінзбургом.

Життєвий шлях особистості та життєві стратегії у розумінні зарубіжних та вітчизняних авторів (Шинкарук В.І., Сохань Л.В., Шульга Н.А., Абульханова-Славська К.О., Розін М.В., Сапогова Є.Є.).

Розділ 3. Вікові аспекти дорослішання та становлення зрілості особистості.

Тема 10. Характеристика ранньої зрілості.

Підсумки дорослішання особистості у перехідному віці: розвиток самосвідомості, становлення професійної спрямованості та системи інтересів, вирішення проблеми особистісного самовизначення, розвиток світогляду та системи цінностей, розвиток комунікативних здібностей та навичок, дружба та любов.

Періодизація зрілого віку. (Еріксон Е., Бюлер Ш., Моргун В.Ф., Слободчиков В.І., Цукерман Г.А.). Загальна характеристика молодості. Психологічні завдання молодості та основні аспекти розвитку. Освоєння нових соціальних ролей: професійних (психологічні передумови та стадії професійного розвитку), шлюбних, сімейних. Особливості становлення та функціонування емоційних відносин (Еріксон Е., Фром Е., Гозман Л.Я.).

Тема 11. Характеристика середньої зрілості.

Криза середини життя. Загальна характеристика власне зрілості. Основні види діяльності дорослої людини. Взаємовідносини усередині та між віковими когортами. Особливості психічних процесів та самосвідомості. Друга криза зрілого віку. Екзистенційні проблеми середньої зрілості.

Тема 12. Характеристика пізньої зрілості.

Психологія старого віку. Загальна характеристика старості. Періодизація старості. Біологічні і соціальні чинники старості. Психічні зміни у старості, особливості психічних процесів та самосвідомості. Роль психологічного чиннику у процесі старіння. Вплив історії життєвого шляху на процес старіння. Типи старіння. Трудова та інші види активності у старому віці. Психологія смерті та помирання.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р		л	п	лаб	інд	с.р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Поняття зрілості особистості												
Тема 1. Поняття особистості та її зрілості	16	4	2			10	13	1				12
Тема 2. Розвиток особистості як дорослішання та досягнення зрілості	6	2	1			3	8,5	0,5	2			6
Тема 3. Системно-соціальні умови розвитку зрілої особистості: вплив типу суспільства на дорослішання та досягнення зрілості	6	2	1			3	6,5	0,5				6
Разом за розділом 1	28	8	4			16	28	2	2			24
Розділ 2. Інтрасуб'єктивні умови дорослішання та зрілості особистості												
Тема 4. Самосвідомість як інтрасуб'єктивна умова розвитку зрілої особистості	6	2	1			3	9	1				8
Тема 5. Смыслові утворення особистості, смисл життя	9	2	1			6	10,5	0,5				10
Тема 6. Проблеми свободи, моралі та совісті та розвиток зрілої особистості	8	2	1			5	10,5	0,5				10
Тема 7. Центр самосвідомості – «Я»	7	2	1			4	12,5	0,5	2			10
Тема 8. Онтогенетичний і культурно-історичний розвиток самосвідомості	8	2	1			5	10,5	0,5				10
Тема 9. Особистісне самовизначення, життєвий шлях та життєві стратегії особистості	18	4	2			12	13	1	2			10
Разом за розділом 2	56	14	7			35	66	4	4			58
Розділ 3. Вікові аспекти дорослішання та становлення зрілості особистості												
Тема 10. Характеристика ранньої зрілості	18	4	2			12	13	1				12

Тема 11. Характеристика середньої зрілості	9	2	1		6	6,5	0,5			6
Тема 12. Характеристика пізньої зрілості	9	2	1		6	6,5	0,5			6
Разом за розділом 3	36	8	4		24	26	2			24
Усього годин	120	30	15		75	120	8	6		106

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин для д/ф	Кількість годин для з/ф
1	Психодрама з виявлення життєвих позицій особистості.	4	-
2	Мотивація і мета: техніки ефективного оформлення і посилення.	2	2
3	Особистісні ідентичності, їх усвідомлення та переутворення з метою саморегулювання.	2	2
4	Психодрама з виявлення життєвих цінностей особистості.	2	-
5	Гра "Карнавал".	2	-
6	Життєвий шлях особистості.	2	2
7	Інтеграція особистісного минулого, теперішнього і майбутнього.	1	-
Разом		15	6

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин для д/ф	Кількість годин для з/ф	Форма контролю
1	Підготовка до поточного контролю на лекційних заняттях, у тому числі за опорними конспектами.	15	24	поточний контроль
2	Підготовка до практичних занять.	6	3	поточний контроль
3	Підготовка до контрольної роботи та іспиту.	40	45	іспит
4	Опрацювання першоджерел з №№ 11, 18, 22, 28, 39, 42 за списком базової літератури (для з/в складання конспекту входить до контрольної роботи, передбаченої навчальним планом).	14	24	поточний контроль/ конспект

5	Складання есе за двома питаннями з списку питань для самопідготовки до 3 розділу (для з/в, входить до контрольної роботи, передбаченої навчальним планом).	-	10	оцінка есе
	Разом	75	106	

6. Індивідуальні завдання (не передбачені)

7. Методи контролю

Методами контролю в курсі психології особистості є поточний контроль, оцінка есе з виконання самостійних практичних робіт, екзамен.

Поточний контроль – проводиться викладачем на лекційних та практичних аудиторних заняттях. Завданнями поточного контролю є перевірка рівня підготовки студентів до сприйняття та обговорення теоретичного матеріалу з курсу, до виконання практичної роботи, заохочення навчальної активності студентів. Основною метою поточного контролю є забезпечення зворотного зв'язку між викладачем та студентами у процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях, у формі виступів студентів при обговоренні питань.

Контрольна робота за розділами 1 і 2 відбиває ступінь засвоєння студентом основних положень курсу за темами розділу. Може проводитися як у формі тесту, так і у формі відкритих питань.

Контрольна робота, передбачена навчальним планом для студентів з/ф, складається з конспектування авторських текстів, зазначених у п.4 §5, та виконання есе за темами 3 розділу.

Оцінка конспектів першоджерел (для з/ф у рамках контрольної роботи, передбаченої навчальним планом) проводиться викладачем для визначення ступеню змістовності й організованості самостійної роботи студентів, вміння опрацьовувати теоретичний матеріал, що представлений у авторських текстах.

Оцінка есе (для з/ф у рамках контрольної роботи, передбаченої навчальним планом) за темами 3 розділу відбиває ступінь засвоєння студентом теоретичного матеріалу, що опрацьовується самостійно

Іспит відбиває засвоєння студентом матеріалів курсу за всіма розділами.

8. Схема нарахування балів для денної форми навчання

Поточне тестування та самостійна робота						Разом	Іспит	Сума
Розділ 1			Розділ 2			60	40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6			
4	4	4	6	6	6			
min = 5			min = 15					
Розділ 3								
T7	T8	T9	T10	T11	T12			
6	6	6	4	4	4			
min = 6								

T1, T2 ... T13 – теми розділів.

Всі студенти допускаються до підсумкового контролю.

Форми контролю навчальних здобутків студентів д/ф.н.

Розділ 1:

- поточний контроль аудиторної роботи на лекційних та практичних заняттях,
- контрольна робота за розділом.

Розділ 2:

- поточний контроль аудиторної роботи на лекційних та практичних заняттях,
- контрольна робота за розділом.

Розділ 3:

- поточний контроль аудиторної роботи на лекційних та практичних заняттях.

Критерії оцінювання навчальних здобутків студентів д/ф.н.

Аудиторна робота на лекційних заняттях – до 1 балу за заняття:

- 1 бал – послідовна робота на занятті, достатнє володіння начальним матеріалом;
- 0,5 бали – епізодична робота на занятті, недостатньо чітке розуміння, володіння навчальним матеріалом.

Загалом до 14 балів за семестр.

Аудиторна робота на практичних заняттях – до 4 балів за заняття:

- 4 бали – активна, систематична і змістовна робота на занятті;
- 2 бали – змістовна, систематична, але не активна роботами на занятті;
- 1 бал – епізодична робота на занятті.

Загалом до 30 балів за семестр.

Контрольна робота за розділами 1 і 2 – до 8 балів. Складається з 16 тестових завдань закритого типу, коли необхідно знайти вірну відповідь серед фіксованого набору варіантів, правильна відповідь оцінюється в 0,5 бала.

Екзаменаційна робота (до 40 балів) – складається з двох питань відкритого типу, відповідь на кожне з яких оцінюється максимально у 20 балів.

- 20 балів ставиться, якщо зміст питання повністю розкритий, викладення чітке, логічне й послідовне.
- 15 балів ставиться, якщо зміст питання у цілому розкритий вірно, проте наявні декілька незначних недоліків, або один з аспектів питання розкритий тільки схематично, або є одна суттєва помилка у розкритті другорядного аспекту питання.
- 10 балів ставиться, якщо зміст питання розкритий у цілому вірно, але схематично, без подробиць чи конкретизації, або розкрито не всі основні аспекти питання, або є помилки у розкритті основних аспектів питання.
- 7 балів ставиться, якщо у цілому вірно, але надто схематично, розкритий тільки один основний аспект питання або наявні суттєві помилки у розкритті основного аспекту питання.
- 3 бали ставиться якщо частково обговорений тільки один аспект питання, можливо не основний.

Схема нарахування балів для заочної форми навчання

Поточний контроль та самостійна робота					Іспит	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Розділ 3	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Ра-зом		
T1-T3	T4-T9	T10-T12		60	40	100
4	18	4	34			

T1, T2 ... – теми розділів.

Всі студенти допускаються до підсумкового семестрового контролю

Форми контролю навчальних здобутків студентів з/ф.н.

Розділ 1:

- поточний контроль аудиторної роботи на лекційних та практичних заняттях,
- оцінка конспектів першоджерел №№ 11, 18, 22 39, 42 за списком базової літератури (входить до контрольної роботи, передбаченої навчальним планом),
- контрольна робота за розділом.

Розділ 2:

- поточний контроль аудиторної роботи на лекційних та практичних заняттях,
- оцінка конспектів першоджерел № 28 за списком базової літератури (входить до контрольної роботи, передбаченої навчальним планом),
- контрольна робота за розділом.

Розділ 3:

- поточний контроль аудиторної роботи на лекційних заняттях,
- оцінка есе за питаннями 3 розділу (входить до контрольної роботи, передбаченої навчальним планом).

Критерії оцінювання навчальних здобутків студентів з/ф.н.

Аудиторна робота на лекційних та практичних заняттях – до 2 балів за заняття:

- 2 бали – систематична робота на занятті;
- 0,5 бали – епізодична робота на занятті.

Контрольна робота за розділами 1 і 2 – до 8 балів. Складається з 16 тестових завдань, правильна відповідь оцінюється в 0,5 бала.

Конспекти першоджерел, що складаються у рамках контрольної роботи, передбаченої навчальним планом – до 4 балів:

- 4 бали – зазначені всі змістовні блоки тексту, наведені визначення класифікації, характеристики тощо, конспект є опрацьованим текстом, а не прямим переписуванням першоджерела;
- 3 бали – конспект у цілому повний та узагальнений, можуть бути відсутні окремі другорядні блоки першоджерела;
- 2 бали – конспект у цілому повний, проте деякі основні блоки тексту подані надто коротко, відсутня більшість другорядних блоків першоджерела;
- 1 бал – конспект не повний, відсутній один з основних змістовних блоків, матеріал недостатньо узагальнений, певна його частка просто переписана.

Есе, що складається у рамках контрольної роботи, передбаченої навчальним планом – до 5 балів за кожне з двох питань:

- 5 балів – зміст питання повністю розкритий, зазначені всі змістовні блоки питання, викладення чітке, логічне й послідовне;
- 4 бали – виклад змісту у цілому повний, можуть бути відсутні окремі другорядні аспекти питання;
- 3 бали – зміст питання розкритий у цілому повно, проте деякі основні аспекти подані надто коротко, схематично, відсутня більшість другорядних аспектів питання;
- 2 бали – частковий недостатньо структурований виклад змісту питання, відсутній один з основних змістовних блоків матеріалу.

Екзаменаційна робота (до 40 балів) – складається з двох питань відкритого типу, відповідь на кожне з яких оцінюється максимально у 20 балів. Опис критеріїв див. у матеріалах для д/ф.

Питання для самопідготовки і семестрового контролю.

1. Загальна характеристика поняття зрілості.
2. Визначення поняття зрілості у психоаналізі.
3. Визначення поняття зрілості за Олпортом Г.
4. Визначення поняття зрілості за Маслоу А.
5. Визначення поняття зрілості за Роджерсом К.
6. Визначення поняття зрілості за Якобсоном П.М.
7. Визначення поняття зрілості за Моргуном В.Ф.
8. Визначення поняття зрілості за Штепою О.С.
9. Емпіричний підхід до поняття особистості
10. Теоретичний підхід до поняття особистості.

11. Проблема детермінації розвитку особистості.
12. Особистість як об'єкт розвитку.
13. Особистість як суб'єкт діяльності.
14. Три виміри проблеми особистості (за статтею Петровського А.В. і Петровського В.А. «Индивид и его потребность быть личностью»).
15. Поняття самоактуалізації та персоналізації: зміст та співвідношення (за статтею Леонтьєва Д.О. «Развитие идеи самоактуализации в работах А.Маслоу» // Вопр. психол. 1987, №3).
16. Потреба бути особистістю (за статтею Петровського А.В. і Петровського В.А. «Индивид и его потребность быть личностью»).
17. Вплив мотивації досягнення/уникнення та позитивних/негативних цілей на активність особистості.
18. Види стилів самомотивації, їх продуктивність та корекція.
19. Проблеми формулювання мети й побудування планів.
20. Поняття індивідуальності як проблема (основні підходи до розуміння).
21. Індивідуальність як сторона функціонування особистості.
22. Системно-соціальні умови становлення зрілості (в традиційному та динамічному суспільстві).
23. Вплив тоталітаризму, конформізму та деіндивідуалізації на процес становлення зрілої особистості.
24. Автономізація індивіда як умова розвитку зрілої особистості.
25. Означення індивідуальних властивостей як механізм самопізнання й самозмінювання особистості. (Роль мови у розвитку індивідуальності особистості).
26. Явище й поняття самосвідомості.
27. Функції самосвідомості.
28. Смісл «Я» як одиниця самосвідомості.
29. Особистісний смисл та фактори конфліктності.
30. Ставлення до себе як складова смислу «Я».
31. Вирішення проблеми свободи волі й розвиток зрілої особистості.
32. Проблема вибору (види, умови вибору) та розвиток зрілої особистості.
33. Механізми контролю поведінки.
34. Співвідношення явищ моралі та моральності (совісті).
35. Формування етичної самосвідомості та розвиток зрілої особистості.
36. Проблема «Я» в психології.
37. Аспекти «Я» та їх роль у формуванні зрілої особистості.
38. Класифікації та виміри образу «Я».
39. Проблема єдності «Я»
40. Проблема злагодженості образів «Я».
41. «Я» та «маска»: співвідношення та взаємодія.
42. Характеристика рефлексивного «Я».
43. Самоудосконалення як сторона дорослішання та прояв зрілості особистості.
44. Фактори розвитку самосвідомості в онтогенезі.
45. Механізми розвитку самосвідомості в онтогенезі.
46. Стадії розвитку самосвідомості в онтогенезі.

47. Культурно-історичний розвиток самосвідомості.
48. Феномен самотності.
49. Особистісне самовизначення та розвиток зрілої особистості (Гинзбург М.Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема // Вопр. психол. 1988, №2).
50. Вибір життєвого шляху як особистісна проблема (Гинзбург М.Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема // Вопр. психол. 1988, №2. Абульханова-Славская К.А.)
51. Стратегії побудови життєвого шляху особистості.
52. Сприйняття часу та психологічний вік особистості (Кроник А.А., Головаха Е.И. Психологический возраст личности // Психол. ж. 1983, т.4, №5).
53. Характеристика змісту та зв'язків психологічного минулого, теперішнього та майбутнього (за Гинзбургом М.Р.).
54. Характеристика смислових утворень особистості.
55. Питання смислу труда в концепції В.Франкла.
56. Питання смислу смерті в концепції В.Франкла.
57. Питання смислу любові в концепції В.Франкла.
58. Питання смислу страждання в концепції В.Франкла.
59. Питання смислу життя в концепції В.Франкла.
60. Питання смислу життя у вітчизняній психології.
61. Характеристика дорослішання та становлення зрілості у перехідному віці.
62. Основні лінії становлення зрілості у перехідному віці.
63. Розвиток дружби як аспект становлення зрілості у перехідному віці.
64. Характеристика типів самовизначення у старших школярів (ціннісно-часової структури Я) за Снегірвою Т.В. (Снегірєва Т.В. Личностное самоопределение в старшем школьном возрасте// Вопр. психол., 1989. № 2. С.27-35.)
65. Проблема періодизації зрілого віку.
66. Загальна характеристика ранньої зрілості (молодого віку).
67. Професійний розвиток у молодому віці.
68. Емоційні стосунки у молодому віці: розвиток здатності до психологічної близькості як аспект становлення зрілості.
69. Розвиток здатності любити за Е.Фромом.
70. Вплив батьків на розвиток здатності любити за Е.Фромом.
71. Освоєння подружніх ролей у ранній зрілості.
72. Освоєння батьківських ролей у ранній зрілості.
73. Загальна характеристика зрілого віку.
74. Кризи зрілого віку.
75. Особливості психічний процесів та самосвідомості у зрілому віці.
76. Екзистенційні проблеми зрілого віку.
77. Загальна характеристика старого віку.
78. Типологія старіння.
79. Проблема активності у старому віці. Профілактика старіння.
80. Ставлення до смерті та помирання у старому віці.
81. Поняття соціалізації особистості.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. – 3-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 1998.
2. Абульханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности // Формирование и развитие личности. 1981.
3. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991.– 299 с.
4. Анцыферова Л.И. К психологии личности как развивающейся системы // Формирование и развитие личности. 1981. – С. 3-19.
5. Асмолов А.Г. О предмете психологии личности // Вопр. психологи, 1983. – №3.
6. Асмолов А.Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека. – М: Смысл: Издательский центр «Академия», 2007.– 528 с.
7. Асмолов О.Г., Братусь Б.С., Зейгарник Б.В., Петровский В.А. и др. О некоторых перспективах исследования смысловых образований личности // Вопр. психол., 1979. № 4. С. 35-45.
8. Балл Г.А. Психологическое содержание личностной свободы: сущность и составляющие // Психол. журнал, 1997, № 5. С 7-19.
9. Васильева О.С., Демченко Е.А. Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека // Вопр. психол., 2001. № 2.
10. Воробьева Л.И., Снегирёва Т.В. Психологический опыт личности: к обоснованию подхода // Вопр. психол., 1990. № 2. С. 5-13.
11. Гимаева Ю.А. Принципиальные подходы к определению понятий индивида, личности и индивидуальности // Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна. Серія «Психологія». № 913. 2010. С. 15-18.
12. Гинзбург М.Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема// Вопр. психол., 1988, № 2.
13. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения// Вопр. психол., 1994, № 3.
14. Деркач А.А. Проблема смысла жизни // Вопр. психол., 1997. № 5.
15. Кон И.С. Категория «Я» в психологии // Психол. журнал, 1981. Т.2. №3.
16. Кон И.С. Открытие «Я». – М.: Политиздат, 1978. – 367 с.
17. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2001.

18. Леонтьев Д.А. Развитие идеи самоактуализации в работах А.Маслоу // Вопр. психол., 1987, № 3.
19. Леонтьев Д.А., Пилипко М.В. Выбор как деятельность: личностные детерминанты и возможность формирования // Вопр. психол., 1995, №. 1. С.97-110.
20. Миронова М.Н. Попытка целостного подхода к построению модели личности учителя // Вопр. психол., 1998. № 1. С. 44-53.
21. Моргун В. Ф., Ткачёва Н. Ю. Проблемы периодизации развития личности в психологии. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 81 с.
22. Петровский А.В., Петровский В.А. Индивид и его потребность быть личностью // Вопр. философии, 1982, № 3. С. 44-53.
23. Петровский В.А. К пониманию личности в психологии // Вопр психол. 1981. № 2. С. 57-66.
24. Розин М.В. Психология судьбы: программирование или творчество // Вопр. психол., 1992. № 1-2.
25. Сапогова Е.Е. Автобиографический нарратив в контексте культурно-исторической психологии // Культурно-историческая психология, 2005. № 2. С. 63-74.
26. Сапогова Е.Е. Психология развития человека: Учеб. пособ. для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001.
27. Слободчиков В.И. Психологические проблемы становления внутреннего мира человека // Вопр. психол., 1986. № 6.
28. Снегирёва Т.В. Личностное самоопределение в старшем школьном возрасте// Вопр. психол., 1989. № 2. С.27-35.
29. Столин В.В. Самосознание личности. 1983.
30. Философско-психологические проблемы развития образования / Под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1981. – 176 с.
31. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990.– 368 с.
32. Фромм Э. Бегство от свободы. – М.: Прогресс, 1990.
33. Хухлаева О.В. Психология развития: молодость, зрелость, старость: Учеб. пособ. для вузов. – М.: Academia, 2002.
34. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. 3-е междунар.изд. - СПб.:Питер, 2014. – 608 с.
35. Чудновский В.Э. Проблема субъективности в свете современных задач психологии воспитания // Вопр.психол., 1988. №4.
36. Чудновский В.Э. Смысл жизни: проблема относительной эмансипированности от «внешнего» и «внутреннего» // Психол. журнал, 1995. № 2. С 15-26.
37. Шинкарук В.И., Сохань Л.В., Шульга Н.А. и др. Жизнь как творчество. – Киев: Наукова думка, 1985. – 302 с.
38. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості // Практична психологія та соціальна робота, 2004. № 2. С. 26-35.
39. Штепа О.С. Феномен особистісної зрілості // Соціальна робота, 2005. № 1. С. 62-77.
40. Штепа О.С. Особистісна зрілість як динамічна особистісна структура // Практична психологія та соціальна робота, 2005. № 8. С. 10-12; № 9. С. 4-8.

41. Штепа О.С. Формування особистісної зрілості у підлітковому та юнацькому віці // Соціальна психологія, 2006. № 1. С. 129-146.
42. Якобсон П.М. Психологические компоненты и критерии становления зрелой личности // Психол. журнал, 1981. Т. 2. № 4. С. 144-156.

Допоміжна література

1. Абраменкова В.В. Проблема отчуждения в психологии // Вопр. психол., 1990, № 1.
2. Акофф Р. Искусство решения проблем. 1972. Гл. I-V, XI-XII.
3. Братусь Б.С. Опыт обоснования гуманитарной психологии // Вопр. психол., 1990. №6.
4. Гозман Л.Я. Психологические аспекты торможения социальных изменений // Вопр. психол., 1988. №6.
5. Зинченко В.П. Миры сознания и структура сознания // Вопр. психол., 1991. №2. С. 15-36.
6. Зинченко В.П. Проблемы психологии развития // Вопр. психол., 1991. №№ 4,5,6. 1992, №№3-4, 5-6.
7. Кроник А.А., Головаха Е.И. Психологический возраст личности // Психол. журнал, 1983. Т.4, №.5. С. 57-65.
8. Петровский В.А. К психологии активности личности // Вопр психол., 1975. № 3. С.26-38.
9. Тарасов Г.С. О неповторимости человеческой личности // Вопр. психол., 1989. № 3. С. 122-126.
10. Фромм Э. Искусство любить. 1990.
11. Хайек Фридрих Август. Дорога к рабству // Новый мир. 1990(91), №№ 7-8.
12. Шрейдер Ю А. Человеческая рефлексия и две стороны этического сознания // Вопр. филос., 1990. № 7.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

www.psylib.org.ua/books

1. Психологія взрослішання та зрілості: методичні рекомендації для студентів-психологів / Укл. Гімаєва Ю.А. – Х.: ХНУ імені В.Н.°Каразіна, 2011. – 20 с.
2. Методические рекомендации к курсу «Возрастная психология» для студентов психологов 2 курса / Сост. Гимаева Ю.А. – Х: ХНУ имени В.Н.°Каразина, 2003. – 24 с.

Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів денної та заочної форми навчання.

При опрацюванні літератури з курсу студентам заочного відділення необхідно складати розгорнутий конспект (студентам денного відділення достатньо невеликого плану-конспекту), який би включав основні положення підходу, концепції, ключові поняття, закономірності, найбільш показові характеристики

тощо. При розгляданні будь-якої авторської концепції чи теорії корисно визначити, до якого підходу належить ця концепція, які поняття складають її категоріальний апарат, як цей автор розуміє умови, джерела, чинники, рушійні сили розвитку явища, що розглядається, зміст явищ особистості, індивідуальності, самосвідомості тощо, умови й чинники їхнього розвитку та чи розглядаються ці питання взагалі. Бажано провести паралелі з добре відомими студенту теоріями, порівняти поняття та зміст положень, що використовують та наводять різні автори. Питання, які студент неспроможний розв'язати самостійно, розумно підняти під час аудиторних занять.

Спроби самоспостерігання та самоудосконалення розумно здійснювати, опираючись на схему, де було б зафіксовано, бажано письмово, на які аспекти поведінки, внутрішньої або зовнішньої мови студент намагається звернути увагу або вплинути. Процес розмірковувань або самоаналізу, бажаний результат, досягнутий результат також краще зафіксувати письмово. Це дасть змогу у подальшому урахувати ці моменти й використовувати їх як підставу для наступних етапів роботи.

**Критерії оцінювання навчальних здобутків студентів д/ф.н.
з курсу «Психологія дорослішання та зрілості»
к.психол.н., доц.Гімаєвої Ю.А.**

Аудиторна робота на лекційних заняттях – до 1 балу за заняття:

- 1 бал – послідовна робота на занятті, достатнє володіння начальним матеріалом;
- 0,5 бали – епізодична робота на занятті, недостатньо чітке розуміння, володіння навчальним матеріалом.

Загалом до 14 балів за семестр.

Аудиторна робота на практичних заняттях – до 4 балів за заняття:

- 4 бали – активна, систематична і змістовна робота на занятті;
- 2 бали – змістовна, систематична, але не активна робота на занятті;
- 1 бал – епізодична робота на занятті.

Загалом до 30 балів за семестр.

Контрольна робота за розділами 1 і 2 – до 8 балів. Складається з 16 тестових завдань закритого типу, коли необхідно знайти вірну відповідь серед фіксованого набору варіантів, правильна відповідь оцінюється в 0,5 бала.

Екзаменаційна робота (до 40 балів) – складається з двох питань відкритого типу, відповідь на кожне з яких оцінюється максимально у 20 балів.

- 20 балів ставиться, якщо зміст питання повністю розкритий, викладення чітке, логічне й послідовне.
- 15 балів ставиться, якщо зміст питання у цілому розкритий вірно, проте наявні декілька незначних недоліків, або один з аспектів питання розкритий тільки схематично, або є одна суттєва помилка у розкритті другорядного аспекту питання.
- 10 балів ставиться, якщо зміст питання розкритий у цілому вірно, але схематично, без подробиць чи конкретизації, або розкрито не всі основні аспекти питання, або є помилки у розкритті основних аспектів питання.
- 7 балів ставиться, якщо у цілому вірно, але надто схематично, розкритий тільки один основний аспект питання або наявні суттєві помилки у розкритті основного аспекту питання.
- 3 бали ставиться якщо частково обговорений тільки один аспект питання, можливо не основний.

**Критерії оцінювання навчальних здобутків студентів з/ф.н.
з курсу «Психологія дорослішання та зрілості»
к.психол.н., доц.Гімаєвої Ю.А.**

Аудиторна робота на лекційних та практичних заняттях – до 2 балів за заняття:

- 2 бали – систематична робота на занятті;
- 0,5 бали – епізодична робота на занятті.

Контрольна робота за розділами 1 і 2 – до 8 балів. Складається з 16 тестових завдань, правильна відповідь оцінюється в 0,5 бала.

Конспекти першоджерел, що складаються у рамках контрольної роботи, передбаченої навчальним планом – до 4 балів:

- 4 бали – зазначені всі змістовні блоки тексту, наведені визначення класифікації, характеристики тощо, конспект є опрацьованим текстом, а не прямим переписуванням першоджерела;
- 3 бали – конспект у цілому повний та узагальнений, можуть бути відсутні окремі другорядні блоки першоджерела;
- 2 бали – конспект у цілому повний, проте деякі основні блоки тексту подані надто коротко, відсутня більшість другорядних блоків першоджерела;
- 1 бал – конспект не повний, відсутній один з основних змістовних блоків, матеріал недостатньо узагальнений, певна його частка просто переписана.

Есе, що складається у рамках контрольної роботи, передбаченої навчальним планом – до 5 балів за кожне з двох питань:

- 5 балів – зміст питання повністю розкритий, зазначені всі змістовні блоки питання, викладення чітке, логічне й послідовне;
- 4 бали – виклад змісту у цілому повний, можуть бути відсутні окремі другорядні аспекти питання;
- 3 бали – зміст питання розкритий у цілому повно, проте деякі основні аспекти подані надто коротко, схематично, відсутня більшість другорядних аспектів питання;
- 2 бали – частковий недостатньо структурований виклад змісту питання, відсутній один з основних змістовних блоків матеріалу.

Екзаменаційна робота (до 40 балів) – складається з двох питань відкритого типу, відповідь на кожне з яких оцінюється максимально у 20 балів. Опис критеріїв див. у матеріалах для д/ф.